

УДК 94(477.51):737-047.37(092)“Музиченко-Цибульський”

Лілія РУДЕНКО
(Ніжин)

Побачити обличчя (штрихи до пошуку портрету Р.К. Музиченка -Цибульського)

Слухаючи розповідь про ту чи іншу людину, ми завжди намагаємося її уявити. Риси обличчя, вираз очей, загальне враження – допомагають краще зрозуміти, віднайти мотиви дій людини, і – в подальшому – зберегти відповідний образ, закарбувати його в пам'яті. Напевне, саме це прагнення призвело колись до створення першого портрету людини і безпосередньо виявило містичну сутність мистецтва – продовжити людське життя у вічність. Тому прикро буває, коли час доніс до нас історію життя людини, але не зберіг її обличчя...

Саме таке відчуття непокоїло автора цих рядків під час роботи над експозицією, присвяченої видатному художнику – Миколі Семеновичу Самокишу (1860–1944) у музеї “Поштова станція” в 1993 р. Цілком природне бажання – помістити на стенді фотографію першого вчителя малювання, якому художник багатьом завдячував у житті – Родіона Корнійовича Музиченка-Цибульського, наштовхнулося на думку, що такого портрета не існує. На щастя, така думка виявилася помилковою, але до встановлення істини вів непростий шлях.

З архівних документів відомо, що Родіон Корнійович Музиченко-Цибульський народився у Києві 10 листопада 1834 р. Батьки його – Корній Антонович і Євдокія Олександрівна – проживали поблизу Притиско-Микільської церкви, що на Подолі. Вищу художню освіту художник здобув у Петербурзькій Академії мистецтв, мав кваліфікацію вчителя малювання та чистописання [1].

З 30-го листопада 1865 р. і до кінця свого життя (†1912) Р.К. Музиченко-Цибульський викладав у Ніжинській класичній гімназії, яка діяла при Юридичному ліцеї, згодом – при Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька (далі – НІФІ). Через роки дійшли до нас добрі слова його учнів, що якнайліпше характеризують особистість учителя, виказують його неабияку педагогічну майстерність:

Учитель малювання Р. Цибульський, побачивши мою роботу і мою любов до малювання, почав приділяти мені більше часу і звертати на мене увагу <...> Цибульському й судилося відіграти велику роль у моєму художньому житті <...> (М.С. Самокиш) [2].

Учителя чистописання и рисования – Родиона Корнеевича Цибульського – любили (О.М. Лазаренко) [3].

Це вчитель моєї матері (в гімназії Кушакевич) <...> попри всі валуєвські укази, він говорив і викладав виключно українською мовою (І.В. Качуровський) [4].

Щодо останнього – то дійсно згодом Родіон Корнійович викладав також у Ніжинській жіночій гімназії П.І. Кушакевич; ще й упродовж одного року (1868) – в іконописній школі при Введенському жіночому монастирі [5].

Про творчий доробок Р.К. Музиченка-Цибульського відомо лише, що він написав 2 ікони для інститутської церкви Св. Олександра Воїна – образи “Св. Олександра Невського” (1866) і “Великомучениці Варвари” (1877), а також ним виготовлена “изящная плаща-

ниця для престола, написанная <...> на полотне и обделанная в розовый атлас” [6]. Доля цих речей невідома. Протягом 1894–1896 років Родіон Корнійович відреставрував 22 картини з картинної галереї інституту, серед яких: “Каяття Св. Магдалини” школи Тиціана, “Шлюб Богородиці” Рубенса, “Св. Ієронім” і “Св. Франциск” Рібери, “Руїни вкриті снігом” Манса, “Буря та вівці” Сальватора Розі, “Геркулес і німфи” школи Батоні, які й зараз можна побачити у картинній галереї Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Цю роботу керівництво НІФІ гідно оцінило й відзначило позачерговим підвищенням (з VIII відразу до VI класу за “Табелем про ранги”) – присвоєнням чину колезького радника (1895).

Але поки тривала реставрація, гроші на матеріали (фарби, лак тощо), а також для оплати за виконану роботу виділялися з такими великими труднощами, що художник був у відчаї. Хворіли діти, дружина, від великого навантаження на очі погіршився зір. Через нестатки він просить керівництво придбати йому окуляри, хоча б частково відшкодувати витрати на ліки. В решті-решт частина картин була відреставрована Р.К. Музиченком–Цибульським для НІФІ безкоштовно.

За довгі роки педагогічної діяльності Родіон Корнійович навчив каліграфічно писати та гарно малювати не одне покоління ніжинської молоді. В колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського зберігається нині декілька фотознімків випускних класів різних ніжинських гімназій, яких, зважаючи на дати, Р.К. Музиченко-Цибульський міг навчати. Характерно, що портрети “однокашників”, здебільшого, мають підписи з позначенням прізвища, а ось портрети викладачів – лише зрідка. Напевно, тодішнім випускникам (як і теперішнім) здавалося, що обличчя й імена викладачів навечно закарбувалися у їх пам’яті. Яке підступно-оманливе відчуття!

На щастя на двох знімках серед викладацького складу міститься фотографія вчителя з підписом “Цибульській” [7, 8]. Але ім’я не вказане, тому залишалася невизначеність: чи цей “Цибульській” є Р.К. Музиченком-Цибульським? Можливо, задовге прізвище “скоротили”? Можливо, у повсякденних розмовах, для зручності, викладача називали – Цибульський, а повне прізвище використовували у офіційних випадках? Тут у нагоді стали спогади гімназистів, які наводять саме на таку думку.

Ще один виявлений документ того часу дав підставу ствердно відповісти на поставлені питання. В атестаті випускниці VII-го класу Ніжинської жіночої гімназії П.І.Кушакевич Євгенії Маслакової від 8 червня 1894 р., з-поміж підписів викладачів міститься наступний: “Р.М-Цыбульський” [9]. Відтак, на знімках присутня фотографія якраз Родіона Корнійовича Музиченка-Цибульського – першого вчителя малювання майбутнього академіка живопису, видатного художника баталіста й анімаліста Миколи Самокиша.

З фотознімків видно, що за віком цей викладач старший за інших. Окрім того, впадає в око його неординарна зовнішність: надзвичайно пишні сиві бакенбарди, довгі вуса й доглянута фасонна сива борода. Відчувається незалежна, впевнена у собі, сповнена гідності людина. Погляд очей уважний, проникливий, строгий. До речі, підпис його виріз-

няється поміж інших підписів викладачів бездоганною каліграфією: ідеально витримано і нахил літер, і натиск ліній – якнайкращий ознака спеціаліста з чистописання!

З особистого життя відомо, що Родіон Корнійович великих статків не мав, але мав велику та гарну родину – люблячу дружину та п'ятьох дітей.

Насамкінець, хотілось би привернути увагу до декількох не просто цікавих, але можливо знаменних фактів. В училищі поблизу Притиско-Микільської церкви, де отримав середню освіту Р.К. Музиченко-Цибульський, його вчителем малювання та чистописання був уродженець Ніжина – талановитий художник-самоук Олексій Фролович Сенчило-Стефановський (Синчилло-Степановський) (1808–1861), близький друг Т.Г. Шевченка. В історії мистецтва О.Ф. Сенчило-Стефановський відомий як автор розписів згаданої подільської Притиско-Микільської церкви, а також замальовок археологічних розкопок кургану Переп'ятиха, де він працював разом із Т.Г. Шевченком [10]. Тож виходить, що Р.К. Музиченко-Цибульський сторицею віддячив своєму першому вчителю малювання за навчання й додав слави його рідному місту – Ніжину. І справа не лише у вихованні Миколи Самокиша. Не слід забувати, як мінімум, ще про одного його учня на прізвище Лапа (ім'я ще треба з'ясувати). У 20-ті роки ХХ ст. цей Лапа працював учителем малювання у ніжинській школі № 1. І знов історія повторюється: він першим помітив і розвинув здібності Сергія Федоровича Шишка (1911–1997) – Народного художника України, Заслуженого діяча мистецтв України, а також Юрія Адріановича Савченка (1911–?) – викладача української мови та літератури Ніжинського держпедінституту, якому хоч і не судилося завершити академічне художнє навчання, але малювати він не переставав протягом всього життя. Якщо С.Ф. Шишко створив чудову серію картин – “Київську сюїту”, то роботи Юрія Савченка – це своєрідна “Ніжинська сюїта”: зі щирішою любов'ю намальовані куточки старого Ніжина та новобудови міста 1940–1980-х років. Окремим циклом є графічні роботи Ю.А. Савченка – «Пам'ятник на могилі Р.К. Музиченка-Цибульського», “Будинок, де народився Микола Самокиш”, “Будинок, де пройшло дитинство художника С. Шишка” – данина пам'яті визначним художникам Ніжина. І Сергій Шишко, і Юрій Савченко офіційно викладанням художньої справи хоч і не займалися, але завжди допомагали талановитій молоді свого рідного міста. Так, син Юрія Савченка – Олександр довгі роки був викладачем відділу декоративно-прикладного мистецтва при Ніжинському училищі культури ім. М.К. Заньковецької.

Принагідно, слід розповісти також про династію художників, протягом віків відому в Україні, засновником якої можна вважати ніжинського іконописного майстра Фрола Степановича Сенчило-Стефановського (?–1829), батька вищезгаданого Олексія Фроловича, вчителя малювання Р.К. Музиченка-Цибульського. Не виключено, що цим митцям передувало декілька поколінь предків-іконописців. Відомо, що Фрол Степанович розписував фресками Ніжинський Благовіщенський собор у 1816 р. разом із братами Цехановськими та Яковом Левенцем [11]. Сьогодні в Україні та світі відомі нащадки Олексія Сенчило-Стефановського, дочка якого вийшла заміж за підрядчика Якутовича. Це – художник-постановник, графік Георгій Якутович, його син Сергій Якутович – художник, графік, книжковий ілюстратор, Заслужений художник України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2009), та багатьох міжнародних премій, член-кореспондент Академії мистецтв України, ілюстратор творів М.В. Гоголя, О.С. Пушкіна, Л.М. Толстого, О. Дюма й інших, головний художник фільму “Молитва за гетьмана Мазепу” Юрія Ілленка, художник-постановник фільму “Тарас Бульба” Володимира Бортка, телефільмів “Останній гетьман”, “Загублений

рай” (за Миколою Гоголем) й інших. Син Сергія Якутовича – Антон теж художник. Живе нині у Франції, двічі на рік виставляє свої картини в Лондоні [12]. На початку ХХ ст. у Ніжині Сенчили-Стефановські поріднилися з родиною художника Юлія (Юліуса) Феддерса – основоположника латиської школи живопису, дочка якого – Лідія – вийшла заміж за одного з роду Сенчил.

Однак, усе це – лише штрихи до портрету видатного майстра й учителя. Поцінна біографія Родіона Кириловича Музиченка-Цибульського ще не написана. Віднайдене й установлене його фотографічне зображення – мабуть тільки перша цеглина до її створення.

Джерела та література

1. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі –ВДАЧОН), ф. 1105, оп. 1. спр. 121.
2. *Самокиш М.С.* Як я став художником. Живі традиції: Українські радянські художники про себе і свою творчість / Авт.-упор. Л.В. Владич, І.М. Блюмін. – К.: Мистецтво, 1985. – С. 23.
3. Науково-допоміжний фонд Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського (далі – НДФ НКМ), папка “О. Лазаренко”, арк. 26.
4. *Качуровський І.* Очі Атоса // Слово. – Ч. 12. Окремий від друк. – С. 54.
5. НДФ НКМ, “Нежинский женский монастыр. Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 4”, арк. 5.
6. *Хайнацкий А.Ф.* Институтская Свято-Александровская церковь в городе Нежине. Историко-статистический очерк. – Чернигов, 1877. – С. 91, 97, 123.
7. НДФ НКМ, інв. №Ф-4845.
8. Там само, інв. № Ф-5201.
9. Там само, інв. № ПП-515.
10. *Жур П.* Літо перше. З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1979, С. 58–60.
11. *Хайнацкий О.* Очерк истории Нежинского Благовещенского монастыря. – Нежин, 1906. – С. 58.
12. *Дмитренко Н.* Сергій Якутович: Все сучасне мистецтво – від диявола // Україна молода. Культурний бульйон. – 2009. – 28 березня. – С. А2 (8) – А3 (9).

***Руденко Л.М.* Побачити обличчя (штрихи до пошуку портрету Р.К. Музиченка-Цибульського)**

Стаття розповідає про пошук портрету Р.К. Музиченка-Цибульського – першого вчителя малювання видатного російського й українського художника, академіка батального живопису, професора Петербурзької Академії мистецтв Миколи Самокиша (1860–1944). Фотографія Р.К. Музиченка-Цибульського публікується вперше.

Ключові слова: портрет, фотографія, художник, Р.К. Музиченко-Цибульський.

***Руденко Л.М.* Увидеть лицо (штрихи к поиску портрета Р.К. Музыченко-Цыбульского)**

Статья рассказывает о поиске портрета Р. Музыченко-Цыбульского - первого учителя рисования выдающегося русского и украинского художника академика батальной живописи, профессора Петербургской академии художеств Николая Самокиша (1860-1944). Фотография Р. Музыченко-Цыбульского публикуется впервые.

Ключевые слова: портрет, фотография, художник, Р.К. Музыченко-Цыбульский.

***Rudenko L.M.* To See a person (strokes to the search of R.K. Muzychenko-Tsybul's'kiy's portrait)**

The article tells about finding a portrait of R. Muzychenko-Cybulski - the first painting teacher of famous Russian and Ukrainian academician battle painting artist and professor of the Academy of Arts Nicholas Samokysh(1860-1944). Photo R. Cybulski Muzychenko-published for the first time.

Key words: portrait, picture, painter, R.K. Muzychenko-Tsybul's'kiy.